Butlletí de l'Ateneu Barcelonès

ANY I BARCELONA, OCTUBRE-DESEMBRE DE 1915 NÚM. 4

PERTENECE A LA BIBLIO... ATENEO ...

LA LLEGENDA DE L'ANY MIL

En son *Regne Milenari* (*Miniatures històriques*, volum II), August Strindberg, descriu la por y l'esglai de la fi del món que vers l'any 1000 dominaven arreu, y que, segons les referencies que ens dóna d'aquella època històrica, havíen corpresa tota la humanitat. En aqueixa descripció diu Strindberg, entre altres coses:

«L'any 999 s'acostava a la seva fi, y la humanitat vivía en gran angoixa. A Roma y sos contorns tota vida s'era sospesa. La terra, que ja ningú sembrava, era coberta de males herbes; el comerç s'immovilisava, les tendes eren closes. Els rics feien mercè de lo que posseíen, y ab prou feines trobaven qui volgués acceptar llurs presents. Les iglesies, restaven obertes dia y nit feia tres mesos; y tots els jorns eren diumenge. Tot-hom portava ses millors robes: ¿a què estalviar-les? Y, d'altra part, tot-hom volía anar ben habillat, per rebre el Salvador d'una manera digna.

La festa de Nadal havía estat celebrada ab grans devocions, y tots vivíen en pacífica concordia. Els guardians de la vila no tenían res a fer, car la terror de lo que anava a produir-se establía una disciplina absoluta. La gent dormía davant les finestres esbatanades, y ja ningú no gosava robar ni enganyar, lo qual d'altra banda haguera estat ben inútil, car tot-hom qui demanava, rebía. Les fleques repartíen el pa de franc, y els taverners concedíen un crèdit il·limitat. No es reclamava cap deute. Les iglesies estaven atapaïdes de gent : confessions, absolucions y comunions se succeíen sens treva.

La vetlla de Sant Silvestre arribà. Se dividíen les opinions relatives a la naturalesa de la catàstrofe. ¿Vindría en forma de peste, o de terratrèmol? La major part de la gent restava a ple aire; uns preferíen les planes, altres els puigs, y tots els esguards se mantenían fits en el cel.

. . . . . .

La vigilia del nou any era entrada, y s'era augmentada l'angoixa. Mestre y servent s'abraçaven plorant, aquell confessant son orgull, aquest sa indignitat. Vells

enemics que es topaven pel carrer, s'agafaven del braç, o es conduíen de la mà en tots indrets, cantant himnes...»

Tot succeía, a l'edat d'or, com els pares de la iglesia s'havíen imaginat el Regne Milenari.

«Però allà baix, en la vella basílica de Sant Pere — continúa Strindberg — el papa (Silvestre II), davant de l'altar, deia la missa resada de mitja nit. La iglesia era plena de gent, tota prosternada. En el profunde silenci, com mesurant els darrers minuts del milenari, s'ohía el tic-tac del rellotge, que sonava com les polsacions a l'orella d'un febrós.

La missa era finida, el rellotge continuava son tic-tac, la concorrencia restava en sospens... Mes no esdevingué res. Com infants porucs de la fosca, els assistents restaven allí, inclinat el rostre sobre l'enllosat, sens atrevir-se a mirar entorn. La suor de l'angoixa regalimava en molts fronts glaçats; els genolls, entumits, s'endoloríen o devenían insensibles, com si haguessin estat amputats. Tot de cop, el tic-tac del rellotge cessà. La mecànica deixava de funcionar. ¿Era allò un signe miraculós? ¿Era que tot anava a aturar-se, el temps a finir y l'eternitat a començar? Llavors se sentiren alguns crits, que no tenían de tals més que l'intent o l'esma; y, morts d'angoixa, molts cossos tombaren sobre les lloses. En aquell moment el rellotge començà a tocar : un, dos, tres, quatre... La batallada de mitja nit sonà... havía sonat! Les darreres vibracions moriren, y seguí un silenci de mort.

Llavors totes les campanes se posaren a tritllejar gaiament, y als orgues vibrà el *Te Deum laudamus*, que entonà tota la gentada.

El cant cessà, y les gents caigueren els uns en braços dels altres, plorant, rient com folls, y donant-se besos de pau.

Així termenà — diu Strindberg — el primer milenari aprés la naixença de Jesu-Christ.»

La descripció donada per Strindberg, parcialment, en forma condensada, és prou característica de l'opinió relativa a la fi del primer milenari y a sa influencia sobre la humanitat, opinió que ha prevalgut entre els historiadors d'aquests últims segles.

Poc costaría el remarcar, dintre obres històriques cèlebres, conjunts de petits trets y detalls ab els quals generalment ha estat embellida la historia en lo referent al terror de la humanitat a la fi del primer milenari. Sismonde, per exemple, en sa *Histoire de la chute de l'Empire Romain*, escriu : «El món se trobava en la mateixa situació que un condemnat a mort, comptant les hores que el separen de l'eternitat. Totes les passions emmudíen : els enemics més encarniçats anaven d'acord, l'ofès renunciava al goig de venjar-se y estrenyía la mà que li havía pegat. El senyor feudal llibertava els esclaus; tot treball físic o moral devenía inútil; tota preparació en vistes d'un esdevenidor terrenal haguera semblat absurda; tot monument en bé d'una edat que no havía de venir mai, haguera resultat una follía; tota historia escrita per

a una generació que mai havía de nàixer, haguera estat un mancament a la fe.»

De la historia, la llegenda passà a la literatura. Un assumpte d'aquesta naturalesa, que tan considerable espai ofería a la imaginació, devía, naturalment, tenir un gran encís per a l'escriptor. Més amunt havem citat Strindberg; un altre il·lustre exemple d'aquest fet és el llorejat ab el Premi Nobel, Carducci, el qual obra sos *Studi Letterari* ab un capítol cèlebre tractant de la fi del primer milenari, en *Dello Svolgimento della litteratura nazionale*:

«Imagineu-vos la sortida del sol el primer dia de l'any 1000. No oblideu que aquest fenomen tan banal que es repeteix tots els matins, era llavors quasi un miracle, la prometença d'una nova vida per a les generacions que sortíen del desè segle. La mesura de temps que els profetes etruscs havíen concedit a l'existencia de Roma; aqueix adveniment del Senyor, que pels aires se'n duría els morts y els vivents — adveniment que Sant Pau ja havía anunciat als primers cristians com proper; — els pocs segles que an aqueixa època es considerava restar-li al món; el pressentiment de la imminencia del darrer judici que s'era amparat de Gregori *el Gran* a sos darrers anys; totes aqueixes horrors a l'ensems, corríen com núvols que s'agombolen per a formar la tempesta, donant per resultat un sol immens esfereiment a l'arribar l'any de gracia 1000. «— Mil, y no més de mil», havía dit Jesu-Christ, segons la tradició. «Aprés de mil anys — se llegía en l'Apocalipsi — Satàn serà desencadenat.» ¿Què té d'estrany, doncs, que en les horrors del desè segle, quan se dividíen la monarquía y la societat en una munió d'unitats feudals, y el pontificat cristià s'envilía inefablement, y nous barbres empreníen expedicions de pillatge avançant en hordes cruels, se pretengués veure el signe anunciat pel profeta de Patmos? Y ja es parlava de monstres posats al món, de grandioses batalles que es donaven al cel entre guerrers inconeguts, muntant dragons. Cap segle s'és vist tan paralisat, tan miserable, tan descoratjat com el desè. ¿Quina valua tenían la patria y la societat per a uns condemnats que, hora per hora, esperaven l'arribada del Christ justicier? Y, abans que comprar-se una vida miserable ab el diner exhumat de les cendres de la patria incendiada pels hongresos, com ho feren els doscents sobrevivents de Pavía, optaren per dormir l'un al costat de l'altre, colgats sota les runes dels Alps y dels Apenins. Fer-se batejar y preparar-se a la mort: veus-aquí tota la vida. Emperò alguns n'hi havía que es bellugaven: els pelegrins que sortíen a la recerca de la Vall de Josafat, per sentir-hi de prop el toc primer de les trompetes del Jutjament.

Era el límit extrem de la feblesa y de l'enviliment, al qual la Italia romana havía estat menada per les idees d'ascetisme y per les violencies dels barbres... Y quins crits de sorpresa joiosa y d'estupor muntaven al cel, sortint de les gentades que, en colles silencioses, s'eren reunides entorn les demores senyorials, o sanglotant s'apilotaven a les iglesies y als ombrius convents, o bé, esgrogueït el rostre y llençant sospirs resignats, se dispersaven pels camps, entorn de les muntanyes, al moment que el sol, déu eternal de la vida y de la llum, s'alçà triomfant el primer matí de l'any 1000! Sota

sos raigs, la neu dels Alps guspirejava encara; les ones de les mars Adriàtica y Tyrrena encara vibraven ab un lleu panteig, y els rius de la patria encara es rebatíen orgullosament de les altes muntanyes a les fèrtils planures. Aquells raigs encara coloraven, ab tints de rosa, lo mateix les fosques masses de pedra del Capitoli y del Fòrum, que les cúpoles atzurals de la Basílica de Santa María. El Sol, el Sol! ¿Teníen, doncs, una patria encara? Y la Italia estengué sos membres entumits pel fret de la nit, y apartà el vel de l'ascetisme per a esguardar a l'Est.»

Els compatriotes de Carducci, Giuseppe Giacosa y Zamboni, han compost sobre el mateix assumpte : el primer, *L'anno mille* (varies escenes del qual són reproduïdes en *Conversazioni della Domenica*, el 10 janer 1886); y el segón, un llarg poema. El francès Eugène Mordret ha publicat, igualment, a la *Revue Contemporaine* (maig 1886), un poema titolat *L'an mille*. Posteriorment, el novelista y poeta líric alemany Fèlix Dahn ha cantat l'any 1000 en un cicle líric contenint vuit cants, titolat *L'espera de la fi del món*. En una nota, el poeta s'expressa així, sobre l'any 1000 aprés Jesu-Christ : «La creença de que al solstici d'estiu el món sería destruït y de que arribaría el jutjament darrer, era a l'Occident un article de fe.» En son cicle de poesíes representa els pensaments y els desigs d'alguns tipus antics davant la fi imminent del món. El jove gentil-home Fulko, que intenta forçar la casa de sa aimada, la bella Hildegunda, per poder anomenar-la seva un sol cop, ans que la terra fineixi. El vell usurer Hatlo, que ab sa avaricia y ses mesquineríes sòrdides s'havía creat una fortuna, y en el comble del desesper s'adona que l'or ja no val res, y que la gentada, passant davant sa porta, ni es digna acceptar ço que li ofereix. Sor Serafina, que espera son celestial espòs, y la nonagenaria que al fossar confía reveure son marit y sos fills difunts. Sols el coper del monestir, Supfo, té els seus dubtes de si l'endemà finirà el món verament. Pel que pugui ésser, ha posat de banda una bóta de bon vi de Chipre, y se'n sadollarà fins que sonin les trompetes del judici.

S'ha allegat també un concili del 26 juny 909 a Trosly, on els bisbes de la parroquia de Reims se reuniren per a consultar-se sobre els medis a esmerçar contra la perversitat del món. L'arquebisbe obrí el concili ab un sermó, en el qual s'expressava així : «Per a nosaltres, titolats bisbes, la vocació pastoral devé una càrrega insoportable ara que s'acosta el moment en que haurem de donar compte de la missió que ens ha estat confiada y dels resultats que havem obtingut. Bentost veurem arribar el jorn majestuós y terrible en que els pastors ab llurs ramats compareixeràn davant del Pastor suprem.» Aquest discurs de l'arquebisbe no és, ab tot, més que una munió de frases retòriques contra la perversitat del món, més que una plàtica del jutjament darrer que ha estat repetida, un diumenge rera l'altre, en tots els temps y en totes les iglesies. Y, d'altra part, tampoc en aquest sermó s'és mentada cap data fixa per a la vinguda del Pastor suprem; en virtut de lo qual els partidaris del pànic de l'any 1000 no poden, tampoc aquí, trobar una base sòlida per a llur creença.

Igual inconsistencia té l'argument que han cregut trobar en un *Libellus de Anti-*

christo aparegut vers l'any 954. Fou composta aqueixa obra per un abat de la Champagne nomenat Adson, ab l'objecte d'il·lustrar la reina Gerberge, a qui el llibre era dedicat, sobre un punt de les Santes Escriptures, y l'autor acaba sa tasca dient que l'hora del jutjament darrer sols és coneguda de Déu.

Un argument sovint repetit és, a més, el fet de que en antics arxius se troba, vers el desè segle, un gran nombre de documents y de llegats fets a favor d'iglesies y de convents, començant per aquests mots: «*Appropinquante fine mundi*», «*Appropinquante mundi termino*», y altres expressions semblants relatives a la fi propera del món. Ara bé: cal remarcar que aquestes expressions no són més que frases y fórmules adoptades, que es retroben en la vella recopilació de fórmules publicada per Marculfe sots el títol *Formulæ veteres secundum legem romanam*. Segons lo demostrat per Rosières, Orsi, von Eicken y altres, aitals fórmules no existíen a Italia ni a Alemanya; era en certs llocs de França on estaven en ús, aprés el sisè y el setè segles, y on se'n serviren fins l'any 1072. Molt en boga durant el segle novè, se trobaven ja més aviat en decadencia que en prosperitat vers l'any 1000. De la mateixa manera que a Italia, al fer una donació a un convent, escrivíen: «*Pro remedio animæ meæ*», «*Vita et mors in manu Dei est*», se recordava a França per un «*Appropinquante fine mundi*» que aquest món era mortal y que s'acostava sa destrucció. En suec ens servim d'una expressió gaire-bé anàlega: «*En aquests temps suprems*»[1], sens que creguem precisament en la imminencia de la fi del món.

Tal volta s'acostin més a la realitat els que, refutant la historia d'un pànic *universal*, admetin la possibilitat y fins la versemblança de que en certes persones y en determinats indrets la por de la destrucció del món s'haja feta sentir. Un autor de teología suec, M. Ernst Wadstein, director de liceu, que d'altra part sembla voler afavorir els pobres arguments que adueixen els partidaris de la llegenda milenaria, diu, emperò, en una obra publicada en alemany[2], que l'asserció d'una temença general de la destrucció de la terra durant l'any 1000 no pot de cap manera ésser probada pels documents de l'edat mitjana. La qüestió relativa a la fi del món, sia com vulla, havía estat deixada cronològicament oberta per la concepció històrica agustina. «Malgrat tots aquests fets — continúa l'autor — no deixa d'ésser versemblant que, per efecte total dels factors esmentats y de circumstancies de l'època, les esperes escatològiques de la primera part de l'edat mitjana es concentraven especialment entorn de l'any 1000.» L'autor se refereix principalment a un horrible terratrèmol y a un gran signe al cel sobrevinguts en aquell temps, als *Annales Hirsaugienses*, y a la relació d'Abbon sobre el predicador de París, relació a la qual l'autor atribueix — y és impossible no sorprendre-se'n — una importancia decisiva.

1. «*I dessa yttersta tider.*»
2. «*Die eschatologische Ideengruppe : Antichrist-Wetsabbat, Weltende und Weltgericht.*» Af, Ernst Wadstein, Leipzig, 1896, pàg. 16 o 17.

Un autor, en qui sovint s'ha procurat trobar apoi per a la teoría del pànic de l'any 1000, és el monjo Raoul Glaber, que escrigué una crònica en cinc llibres comprenent els anys 900-1046. Certament no té res a dir respecte el pànic produït vers l'any 1000; mes diu de l'any 1030 que en aqueixa època, y per tot el món, especialment a França y a Italia, s'advertía un zel pronunciat en la construcció y restauració d'iglesies. «Era — diu — com si el món llencés ses velles robes per habillar-se ab un vestit blanc d'iglesies restaurades.» Aquestes paraules han estat al·legades com una prova pels partidaris de la teoría relativa al pànic milenari, els quals s'han permès, alhora, l'atrevida hipòtesi de que el renaixement de l'arquitectura eclesiàstica que s'iniciava a l'onzè segle fou una reacció contra l'inactivitat anterior, provocada pel pànic del milenari. Difícil fóra imaginar-se una prova amenada de més lluny.

Per contra, Glaber explica que en 1033, mil anys aprés la passió de Jesu-Christ, pensaven que el món no tardaría pas a finir. Aquesta opinió obeía senzillament a una gran fam, que fou el flagell de l'anyada, tan horrible, que eren menjades les criatures y desenterrats els cadavres per a rosegar la carn adherida als òssos. Antigament, durant les anyades de carestía, era un fet usual creure propera la fi del món.

Emperò hi ha un altre motiu religiós que, ab una versemblança aparent, ha estat al·legat suposant-lo fonament de la creença, bastant generalisada, en la fi del món a l'any 1000. Ens referim a les profecíes de l'Apocalipsi. En aquest llibre, cap. 20, l'apòstol Sant Joàn escriu: «1) Y vegí devallar del cel un àngel que tenía la clau de l'abim, y una grossa cadena a la mà. 2) Y agafà el Drac, el vell serpent que és el Diable y Satanàs, y el fermà per mil anys. 3) Y el llençà a l'abim, y el tancà, y segellà sobre ell, perquè no enganyés a les nacions fins a tant que els mil anys fossin complerts; després de lo qual convindrà desfermar-lo per poc temps. 4) Y vaig veure tronos... y visqueren y regnaren ab Christ durant mil anys. 5) Mes els altres morts no resucitaràn fins que els mil anys sien complerts. Aquesta és la primera resurrecció. 6) Benhaurat y sant aquell que té part en la primera resurrecció. La segona mort no té potestat sobre aquests, car seràn sacerdots de Déu y de Christ, y regnaràn ab ell mil anys. 7) Y quan els mil anys sien complerts, Satanàs serà desfermat de sa presó. 8) Y sortirà per a enganyar a les nacions que es troben als quatre indrets de la terra...»

Contra la versemblança de que aquestes profecíes de l'Apocalipsi haguessin produït un pànic universal l'any 1000, l'esmentat savi francès, M. R. Rosières, adueix tres raons: 1) Una por semblant no pot haver estat universal, car arreu existeixen incrèduls y escèptics, y els crèduls rarament desesperen del tot: abans són propensos a exagerar les bones probabilitats. 2) Per apoderar-se de tot un poble (el poble francès), especialment d'un poble predispost a l'heretgía y a l'escepticisme, és menester quelcom de més precís y positiu que un text apocalíptic. 3) Està fòra de dubte que una opinió universal sobre la fi del món no hauría prevalgut entre els pobles en uns temps en que ni els mateixos Pares de l'Iglesia podíen avenir-se

per a fixar una època a aital adveniment; ben al contrari, disputaven per aquest motiu. La creença de que es pogués predir el jorn de la vinguda del Senyor fou considerada per molts Pares de la Iglesia com una heretgía, y el mateix Sant Pau, com tot-hom sab, en sa primera Epístola als Thessalònics, havía declarat que el jorn del Senyor vindría com un lladre en la nit.

Malgrat aquesta argumentació, les profecíes de l'Apocalipsi, en un terreny propici, hagueren pogut ésser la llevor de la qual nasqués el pànic universal de l'any 1000... si s'hagués trobat qualsevulla noticia històrica contemporania que corroborés l'existencia d'un pànic semblant. En l'actual estat de les coses, no sembla sinó que les profecíes de l'Apocalipsi hagin desempenyat un paper més important aprés — per provar la naixença de la llegenda milenaria, — que abans — per provocar el pretès pànic.

Les proves que han estat al·legades a favor d'aital pànic són, com se desprèn d'aquest petit resum, poc terminants y d'una naturalesa, per lo menys, vaga. Ab l'intent de corroborar arguments tan febles, s'han recollit gran nombre de referencies, imprecises, de supersticions y de calamitats, trobades en les cròniques de l'època. No hi ha pas dubte que, dintre un esdevenidor llunyà, sería possible — apoiant-se en la historia, la literatura, les calamitats, les supersticions y la perversitat de nostre segle — construir tantes o més proves de la creença en la fi del món a l'any 2000, que les produïdes pel pànic existent vers l'any 1000.

Cap dels autors, cap de les cròniques contemporanies, confirmen la hipòtesi d'una creença universal respecte a la fi del món, ni que la humanitat hagués restada com atuïda pel terror. El papa Gerbert (Silvestre II), l'home més savi de son temps, que escrivía sobre tot lo del cel y la terra y que fou elegit l'any 999, o sia l'any precedent a l'any terrible, no diu un mot sobre aital qüestió. Les set butlles que d'ell se conserven (999-1003), diuen també tan poc respecte a la sort afrosa que en data tan pròxima devía flagellar el món, com les nou butlles promulgades per son predecessor Gregori V (996-999). ¿Què més natural que el soberà pontífex, veient tan proper el jorn nefast, hagués tingut una paraula d'advertiment o de consol per a la cristiandat? ¿Y quin millor motiu per a exhortar la humanitat a una creuada ab el propòsit de lliberar el Sant Sepulcre? Mes, ni un mot sobre aquest particular! Les butlles papals no s'ocupen més que de privilegis y donacions, ensems que d'afers eclesiàstics.

En quant als concilis, ¿quin era l'objecte de llurs deliberacions? ¿No haurían degut agitar la qüestió de lo que calía fer, preparant la humanitat per a la jornada terrible? Llevat del sermó de Trosly, abans citat, sobre la perversió del món, la major part dels concilis tractaven, immediatament abans de l'any 1000, petites qüestions disciplinaries y litigis que, ben sovint, eren ajornades per qualques anys; és a dir, per a després de la fi del món. El concili de Roma, l'any 999, imposà al rei Robert de França, que havía esposat sa cosina, una penitencia de set anys. Sembla que haguera estat més planer y més segur abandonar el rei al jutjament darrer, que no trigaría pas.

S'ha volgut presentar la humanitat vers la fi del desè segle com mig paralisada y ensopida, presa d'un somni penós, del qual no es desvetllà fins al moment d'eixir el sol en la matinada memorable de l'any 1000. S'ha dit que sots la pressió del pànic, tota cultura y tota activitat foren deixades de banda. Aquesta asserció ni és verídica, ni troba cap confirmació en la historia. La vitalitat espiritual no era pas menor que abans. El poble seguía conresant sempre la terra, y, segons vells documents, se venía y es comprava com en temps passats, se guerrejava y es matava més que mai, y els grans senyors oprimíen a llurs inferiors talment com ho havíen fet abans d'aquella època. No és cert que tota activitat de construcció fos sospesa, no és cert que no es fes res per a impedir que els vells edificis caiguessin en ruïnes, ni que no se'n bastissin de nous. Orsi menciona en son llibre bon nombre de palaus, d'iglesies y de monestirs, construïts precisament llavors.

Sens dubte la versemblança aparent que al primer cop d'ull s'ofereix en pro de la llegenda de l'any 1000, és lo que ha enganyat a tants. Mes si es mira la llegenda de més prop, aquesta versemblança desapareix. En primer lloc, no s'ha d'oblidar que la cronología cristiana en aquella època no s'era — y bon troç se'n faltava — introduïda arreu d'Europa. A les cròniques monacals hi fou aplicada bentost, mes el primer papa que se'n serví fou Joàn XXIII, apenes trenta anys abans de l'any 1000. A Espanya no hi fou introduïda fins al segle XIV. Ni tan sols s'està d'acord respecte a *com* fou aplicada, car els uns prenien per punt de partida la passió de Jesús, y els altres sa naixença; y, en aquest darrer cas, ¿calía partir de sa naixença o de sa concepció? Durant tota l'edat mitjana hi hagué, a causa d'això, opinions ben diferents respecte a quan devía entrar el nou any. En certs indrets el fixaven per Nadal, en altres el posaven a l'Anunciació o a les Pasqües; a Venecia l'any nou començava el primer de març, y a Espanya el primer de janer. A la vila de Pisa l'any començà precisament dotze mesos abans que a Florença. Abdúes viles comptaven lo que se'n deia anys de María, mes no podíen posar-se d'acord respecte al punt de partida.

En aquestes condicions no era pas cosa fàcil saber exactament el jorn y l'hora en que finiría el món. Per altra part, en aquella època, el poble no es preocupava de la data com ho fem nosaltres, fills dels temps posteriors, que estem voltats de calendaris y d'almanacs y que celebrem jubileus a cada dos per tres. En molts casos el poble fins devía ignorar lo que és una data. Això era afer dels clergues y dels homes de llei. Ell dividía son temps segons les grans festes de la Iglesia : Pasqües de Resurrecció y de Pentecostès, Nadal, Sant Miquel, Dimecres de cendra... A més, el sistema decimal no dominava llavors. El nombre mil no era pas tan remarcat com en nostres dies. Els nombres sants dels jueus y llurs múltiples tenien una importancia major, sobretot quan se tractava de profecíes.

Emperò el poema més important sobre l'any mil és, sens disputa, el compost pel poeta nacional català Angel Guimerà, que en son país és considerat com autor clàssic. Sos versos, esplèndids, són poc coneguts fòra d'Espanya, y cap traducció n'existeix

que jo sàpiga, en altra llengua civilisada. A continuació tractaré d'interpretar-los en suec, directament de l'original català, tot y essent difícil extreure lo enèrgic y substancial d'aquell llenguatge.

L'ANY MIL

Era en lo temps en que les neus primeres
les grogues faldes dels turons baixaven;
y en amples colles, volejant lleugeres,
les aus sens patria sobre el mar passaven.

Monjos y frares en tropell seguíen
los burcs tranquils, barbotejant absoltes;
y els nins, porucs, los veien que es perdíen
dels alts castells per les negrenques voltes.

Jorns y més jorns que en núvols se desfeia
l'encens més pur en los sagrats retaules;
y als vells abats tota la nit se'ls veia
dels psalms eterns escorcollant paraules.

Los senys brandaven ab la veu plorosa;
l'or dels magnats los monestirs omplía;
y el trist vassall, vora la llar fumosa,
los jorns comptats ab un carbó escrivía.

De dalt del mur, la forca abandonada,
ja els corbs no veia entre la nit obscura;
y al peu mateix de la ciutat murada
l'isart baixava en cerca de pastura

La trista verge, en lo casal reclosa,
ja no es dalía per sentir la queixa
del patge hermós, lo de la veu melosa,
que amor glosava vora l'alta reixa.

ÅR TUSEN[1]

Det var, när första snön begynner yra
kring slätten ned från berg i moln begrafvet,
och fåglar utan fosterland ses styra
på snabba vingar flockvis öfver hafvet.

Med vaxljus, som för dödas själar brinna,
dra munkar genom byn i dystra rader,
och, bäfvande, se barnen dem försvinna
bland höga borgars mörka kolonnader.

En kostlig rökelse i templen glimmar;
så dag som natt dess moln mot hvalfven stiga.
Och klostrens grå abboter nattens tim
åt bön och sång af gamla psalmer viga.

Och klockor klämta klagande kring världen,
sitt guld åt klostren adeln öfverlåter.
Vasallen vid den rökuppfyllda härden
med kolet streckar dagar, som stå åter.

På kullens krön står galgen öfvergifven;
ej dingla döda kroppar mer för vinden.
Och invid stadens mur, af hunger drifven,
sin föda söker nu den skygga hinden.

Och sorgsen mö, i slottet instängd vorden,
ej bidar längtansfullt, då skymning faller,
den sköne svennen med de ljufva orden,
som hviskat kärlek mellan fönstrets galler.

1. Aquesta traducció de *L'Any mil* d'en Guimerà ha valgut a M. Karl August Hagberg les felicitacions de significades personalitats literaries de Stockholm.

Llençant les armes, dels castells baixaven
les gents a sou, sobre els camins perdudes;
y als camps pairals, indiferents, trobaven
ja els fruits ressecs y les agrams crescudes.

Sin herres vapen legoknekten kastar
och trampar enslig stig, där rån bedrifves;
I öde gårdar vandringsmannen rastar,
där frukten torkar och blott ogräs trifves.

Roba de sac los cavallers vestíen;
jeia la pols en los trofeus de guerra;
y el vi de mel y l'hipocràs dormíen
al fons ventrut de la pesanta gerra.

Stolts riddare sig dräkt af säckväf sömma;
af damm höljs nu trofén från krigets dagar.
Ej honungsvin och ädel sekt mer strömma
ur källarfat med bukigt hvälfda magar.

Ciutats y viles, solituts semblaven;
les eines queien de les mans dels homes;
y en va els jueus, en sos porxats, mostraven
joiells y arminis, y brocats y plomes.

Likt ödemarker många städer tyckas,
där verktyg hvila tyst trots arbetstiden.
Förgäfves judens bod till skyltning smyckas
med ädla stenar, spetsar, guld och siden.

A port les naus, dintre de llacs fangosos,
los jorns passaven sens cambiants esteles,
sentint los corcs que furguen perfidiosos,
veient les aus filigarsar ses veles.

I smutsig pöl i hamnen skeppen bida
inunder samma stjärnor jämt och känna,
hur masken gnager lömskt i skrofvets sida,
och se till flykt hvar fågel segeln spänna.

Y els folls burgesos que el girant de lluna
sens pa y sens llenya ben aprop miraven,
per coure, al fi, la miserable engruna,
les eines totes en la llar cremaven.

Förutan bröd och ved sig borgarn finner,
när nytänd måne fram på fästet skrider,
och husgerådet under grytan brinner
för måltid, torftig som i hungertider.

* *

Y el jorn vingué que als esperits aterra:
voltat paurós de boires ennegrides,
l'astre de foc, passà sobre la terra,
deixant per tot les gents esporuguides.

Kom så den dag, som var så fruktad vorden.
Och svept i moln och olycksdiger dimma
går stjärnan utaf eld fram över jorden.
Och folken bida blott sin sista timma.

Tocà a Occident; y al cim de les muntanyes,
guaitant pels troncs espesseïts dels roures,
semblava un ull, caigudes les pestanyes,
d'esguard boirós que eternament va a cloure's.

Och bakom Västerns berg hon sig förskansar;
en sista stråle öfver skogen gjutes.
Ett öga, utan ögonlock och fransar,
som domnar, slocknar och för evigt slutes.

Després, les ombres los espais vestiren,
y eixam d'estels entre els vapors brillaven;
palaus y masos y castells s'obriren,
traient als homes que, astorats, ploraven.

Kring rymden natten svarta skuggor kastar;
fram genom dimman stjärnehären glänser.
Ur kojor som palats nu folket hastar
— ett folk, hvars skräck och bäfvan ej har gränser.

A munts se'ls veia pels carrers dels pobles,
ab rostre sec, esblanqueïts com marbres;
per tot, confosos, los vassalls y els nobles,
portant, de vius, la roba dels cadavres.

På allmän landsväg de i hopar vandra;
som marmor blekt hvart anlete är blifvet.
Vasall och ädling blandas om hvarandra,
i svepning klädda, fastän än i lifvet.

Damunt sos caps, ab braços amorosos,
als nins volguts les mares aixecaven;
d'enllà, els malalts, cridaven anguniosos,
y al coll dels fills los jais se repenjaven!...

Mot höjden lyfta mödrar sina söner,
de späda små, som äro dem så kära;
i fjärran hör man sjukas gråt och böner;
och barnbarn gammelfar på ryggen bära.

Les turbes totes, caminant incertes,
caient i alçant-se, als temples s'empenyíen!...
Ni un llum va encendre's en les llars desertes,
y els vents xiulaven, y els portals batíen.

Mot templen styr den rädda hopen färden.
Man snafvar, reser sig och flyr som hinden.
Släckt är den sista glöden nu på härden
och stormen tjuter, portar slå för vinden.

. . . . . .

. . . . . .

L'hora és al fi. Les trompes del judici
tres voltes ara sonaràn pels homes;
los frares, en la creu del sacrifici,
lo Just aixequen, emboirat d'aromes.

Nu timmen inne är. För jordens gäster
skall domsbasunen ljuda trenne gånger.
Vid altarrunden höja fromma präster
hostian under rökelse och sånger.

Repòs glaçat. Ab los mantells cobreixen
les gents sa vista, que la llum refusa;
y senten tots, los polsos que els glateixen
com dos martells batent sobre l'enclusa.

En iskall tystnad. Under mantlar dölja
sig ögon, som från ljuset utestängas.
Likt hammarslag, som tätt hvarandra följa,
slå allas pulsar, som de ville sprängas.

Les llums rogenques dels cirials, tremolen;
y en l'arc cintrat, ab clamoreigs selvatges,
les negres aus, aletejant, revolen,
topant pels vidres enriquits d'imatges.

Ett blekrödt sken, som fladdrar, vaxljus sprida,
och fram ur mörkret svarta fåglar skjuta.
Med hemska läten de kring hvalfven glida
och slå mot målad, bildersirad ruta.

De sobte, a l'una, esperançant la vida,
la gent s'adressa com la mar revolta:
y corre, y 's para, y torna a corre, y crida,
y calla aprés, y, tremolant, escolta...

Men, plötsligt, klockan ett, med hopp om lifvet,
likt haf som häfves, reser man sig åter
och springer, stannar, springer öfvergifvet
och stannar så på nytt och lyss och gråter.

. . . . . .

. . . . . .

L'hora ha passat. Tan sols ratxa lleugera
torba el misteri de la nit callada:
pau en lo món y en la celest esfera:
ja és l'any novell; ja ve la matinada!

Förbi är timmen. Vindens sus i lunden
den tysta natten ur dess slummer väcker.
Frid öfver jorden och kring himlarunden!
Det nya året kommit. Dagen bräcker.

L'espai blaveja; los estels se fonen;
mansa, la boira en Occident s'ajunta;
als galls que canten, altres galls responen;
l'Orient és or, és foc; ja el sol despunta!

. . . . . .

Humanitat, entorna't a la vida!
Tu has vist només fantasmes del desvari:
carrega't ab la creu, avergonyida,
que és lluny, ben lluny, la cima del Calvari.

Migrat plançó d'alzina que verdeja,
treu de la pols tes soques jovensanes:
com tems avui que el destraler te veja,
quan res no sabs de llamps ni tramontanes!

Si un jorn t'alçares contra Déu traidora,
prou l'ignorancia és càstic de ta pena:
Déu no ha manat al pecador que mora;
Déu vol que visca, que vivint s'esmena.

Lluny de ton cor lo esdevenir que aterra;
que amor és sols la veritat divina;
y escala de Jacob sobre la terra
los sigles són. Humanitat : camina!

Och rymden blånar. Stjärnor smälta hopa,
och dimman flyr mot väster och försvinner.
Ett hanerop — och andra hanar ropa.
Guld östern är; är eld; är sol som brinner.

. . . . . .

Du mänsklighet! Så återvänd till lifvet!
Det var en spöklik dröm, som kom till korta.
Tag skamsen upp det kors, som dig blef gifvet,
ty Golgatha är långt, ack långt, långt borta.

Du ekens telning, unga träd i skogen,
lyft högt din ljusa krona mot fullbordan,
för timmermannens yxa än ej mogen.
Och frukta hvarken blixten eller nordan!

Men om en dag mot Gud du dig förhäfver
— straff nog är dumhet, där ett straff förtjenas.
Gud vill ej syndarns död. Hans lif han kräfver,
ty det som lefver bättras kan och renas.

Drif från ditt hjärta drömmen, som förskräcker.
Ty kärlek evig sanning är för Herran.
Och Jakobsstegen som till himlen räcker,
är seklers sekler. Mänsklighet mot fjärran!

La llegenda de la humanitat cristiana paralisada de terror davant la fi del primer milenari ha estat considerada, durant els últims segles, com una veritat històrica; emperò alguns dubtes han sorgit de tant en tant referents a si, en efecte, el pretès pànic fou tan profunde y tan general, hagut compte que els textes y les cròniques de l'època mantenen el silenci gaire-bé més absolut. Sols vers la fi del darrer segle y no abans, s'ha emprès seriosament l'examen de la llegenda construïda entorn de l'any 1000. En una revista històrica francesa[1] el benedictí Dom François Plaine publicà, en 1873, un article que no deixava pas gran cosa de la llegenda. Cinc anys més tard, un altre savi francès, Raoul Rosières, féu aparèixer a la *Revue Bleue*[2] un article on

1. *Revue des Questions Historiques*, tom. 13. p. 145-164, Paris, 1873 : *Les prétendues terreurs de l'an mille, par Dom François Plaine, bénédictin de l'abbaye de Ligugé.*
2. *Revue Politique et Litteraire*, 2.me série, XIV, p. 919-924 (Paris, 1878). *Etudes Nouvelles sur l'Ancienne France : La Légende sur l'an mille.*

arriba a la mateixa conclusió que Plaine. Encara un francès, M. Jules Roy,[1] refuta, uns quants anys més endavant, la llegenda del pànic milenari. Gaire-bé simultaniament, la llegenda fou combatuda a Italia pel professor Pietro Orsi,[2] y a Alemanya per H. von Eicken.[3]

Dec mencionar, a més, una conferencia donada per G. L. en una de les sessions de les *American Historical Associations*, conferencia publicada més tard en una revista americana.[4] Guiat per aquest autor, donaré a continuació un resum dels principals pros y contres al·legats respecte d'aquesta qüestió.

Els antics textes originals, y les cròniques de l'època compostes vers l'any 1000 y en el curs dels quatre segles següents, no conten enterament res que es refereixi a les terrors de la fi del món que els segles posteriors han rivalisat en atribuir a la humanitat al termenar el primer milenari. Els savis susmentats han examinat, quiscún en sos dominis, aplecs de documents y de cròniques del temps vell a França, a Italia y a Alemanya, sens trobar la menor al·lusió en quant a l'existencia de semblants terrors a la dita època. Els historiaires de llavors consignen concienҫosament les guerres, les sublevacions, la peste, les calamitats, la fam, els signes miraculosos y els miracles, mes no es troba un sol mot relatiu al pànic que, per un cert temps, hagués paralisada la cristiandat y, per dir-ho així, desconjuntat el món.

L'autor més antic que fa esment d'un pànic d'aqueix genre és l'abat alemany Joannes Tritemius (1462-1516). En sa crònica de l'any 1000 referent al món enter, *Annales Hirsaugienses*, s'hi troba el passatge següent : «Aquell any aparegué una estrella terrible, que per son aspecte esglaià moltes gents, temeroses que la fi del món fos arribada, ja que uns anys abans certes persones, extraviades per un fals càlcul, havíen feta la predicció de que el món finiría l'any mil aprés Jesu-Christ.» Ab tot, aquest passatge no aparegué sinó en l'edició completa de l'obra, que no es publicà fins al 1690, època en la qual, per virtut d'altres circumstancies y d'altres fonts, la creença del pànic de l'any 1000 s'era ja arrelada en l'esperit de tot-hom. Emperò, en una edició anterior, Tritemius menciona el cometa, mes no diu paraula del pànic. El fet pot explicar-se per la suposició de que el passatge en qüestió es subreptici y ha estat afegit per l'editor de Tritemius en 1690.

Tritemius conta, també, que a l'any 960 un ermità de la Turingia, nomenat Bernhardus, s'era presentat a Worms, on declarà que Déu se li era revelat y li havía dit

1. *L'an mille. Formation de la Légende de l'an mille. Etat de la France de l'an 950 à l'an 1050.* (Paris, 1885.)

2. *L'Anno Mille. Saggio di Critica Storica* (Turin, 1887). Extret de la *Rivista Storica Italiana*. Vol. IV, 1887. Editada en forma popular, l'obra aparegué a Turin en 1891 sots el títol: *Le paure del Finimondo nell' anno 1000.*

3. En les *Recerques de l'Historia d'Alemanya*, XXIII (Göttingen, 1883) : *La llegenda de l'espera de la fi del món y del retorn de Christ en l'any 1000*, per Heinrich von Eicken.

4. *The American Historical Review*, tom. 6, en 1901 : *L'any mil y els antecedents de les creuades.*

que el món no trigaría a morir. Tritemius afegeix que alguns tenien a Bernhardus per un profeta de Déu, però que altres se mofaven d'ell considerant-lo com un maniàtic o un boig orgullós.

Aquest passatge, doncs, no prova pas que un pànic general hagi tingut lloc vers l'any 1000; tant menys en quant, no mencionant-se una època fixa, son caràcter és el de qualsevulla profecía aital com havem pogut sentir-les fins al nostre temps. Per altra part, havent viscut l'autor dels *Annales Hirsaugienses* cinc cents anys aprés del primer milenari, no pot pas pretendre ésser escoltat com un historiador de l'època.

Existeix, no obstant, un testimoni contemporani, sobre el qual han pogut apoiar-se els que han volgut aclarir aquesta qüestió. El primer llibre imprès que esmenta el pànic de l'any 1000, és el dels cèlebres *Annales Ecclesiastici* compostos pel cardenal Baronius en 1605. En el volum XI de sa obra, el qual comença per l'any 1000, constata que aquell any havía estat predit per molts com el darrer del món, o quasi el darrer, y que aprés d'ell arribaría l'Antichrist. L'autor se refereix al *Liber Apologeticus*, apología que l'abat de Fleury Abbon escrigué l'any 998 als reis de França Huch y Robert. Abbon hi explica que una vegada a París, en la seva joventut havía sentit declarar a un predicador que vers la fi de l'any 1000 vindría l'Antichrist, y que immediatament sobrevindría el judici final. Emperò el mateix Abbon, en sa citada obra, diu que aprés del sermó, apoiat en el llibre de Daniel y de l'Apocalipsi, havía enèrgicament refutat lo de la fi del món. Abbon explica encara una altra heretgía de data bastant llunyana (vers 875) : «La veu s'era escampada per la Lorena de que el món finiría quan el Divendres Sant y l'Anunciació s'escaiguessin en el mateix jorn». Fins aquesta heretgía havía estat combatuda per ell ab èxit. Una tal coincidencia s'era produïda en diverses ocasions anteriorment, sens dur aparellada la fi del món, y la pròxima vegada aquell fet se reproduiría l'any 992 (no l'any 1000), per reiterar-se encara l'any 1065.

La narració d'Abbon respecte al predicador de París sembla ésser l'únic atestat contemporani ab que poder-se autorisar; emperò és evident que aqueix atestat no pot al·legar-se com un argument a favor de la historia d'una temença *general* de la fi del món a l'any 1000. Lluny d'això, s'és convertit en contra-argument. Car Abbon, que composà son obra l'any 998 ab l'objecte de demostrar la seva ortodoxia, sobretot parlant d'heretgíes, hauría naturalment — si alguna temença de la fi del món hagués existit llavors — esmentat aquest fet o aportat més exemples respecte d'ell, en lloc de remuntar-se a la seva joventut per a trobar un sermó tractant de la destrucció de la terra. Aqueix sermó no era manifestament més que un episodi aïllat, no l'expressió d'una concepció general.

Y no s'ha d'oblidar que, als primers temps del cristianisme, s'havíen fet profecíes de la fi del món massa sovint. El jorn fixat havía vingut, y el món restava sempre com abans. La fe en aitals profecíes s'era, doncs, bon xic esmortuïda. Y per si no fos prou, hi havía molts passatges bíblics anunciant : «tal jorn y tal hora», etc. Devingué

quasi una veritat ortodoxa que ningú no sabría predir el jorn en que el món finiría. Molta gent, aital com ho havía fet Sant Agustí, valuaven l'existencia del món en 6000 anys, per analogía ab els sis jorns de la creació, y considerant que mil anys eren per a Déu lo mateix que un dia. Es més que probable que fossin els somnis del regne milenari, reanimats en el segle consecutiu al de la Reforma, els que fessin devenir tan plausibles les terrors de l'any 1000.

¿Com aquesta llegenda ha pogut, doncs, desenrotllar-se poc a poc? Apar com si la petita narració feta per Abbon del sermó predicat a París vers 960 sobre la imminent fi del món, hagués estat com els contes d'Andersen, que a tantes fantasioses interpretacions han donat lloc. El relat d'Abbon, que en 1605 fou insertat pel cardenal Baronius en sos *Annales Ecclesiastici*, devingué, en efecte, més plausible mercès a una llista de signes miraculosos apareguts al cel, observats per Sigebert de Gembloux, que els considerava precursors d'una catàstrofe mondial.

A aquests fets foren juntades algunes frases retòriques respecte a la vinguda de l'Antichrist, preses a Gerbert, y determinades proves de la fi del món preses a Thietmar y a R. Glaber. Preparada així, la historia fou llençada, y fou una troballa per als arquitectes y els arqueòlegs que, altrament, s'hauríen vist ab treballs per a trobar una explicació acceptable al fet de que al segle XI s'hagués produït un tan gran error en els dominis de l'arquitectura eclesiàstica y de l'art religiós. Ells creien trobar una defensa de llur teoría en la frase de R. Glaber més amunt transcrita, de que vers l'any 1030 «la terra s'habillava ab un vestit blanc d'iglesies», y interpretaven aquest afany de construir-les com fill de la joia d'haver eixit en bé aprés el pànic del primer milenari. Aquesta teoría fou adoptada per Le Vasseur en sos *Annales de l'Eglise de Noyon* (1633), y més endavant per Sauval en el primer volum de ses *Antiquités de Paris* ab referencia a Notre-Dame. D'aquí que la llegenda fos introduïda en algunes grans obres en boga, com els *Annales* de Mabillon (1703), el *Dictionnaire Biblique* de Calmet (1722-1728), etc.; mes no havía estat encara acceptada com autèntica per la historia. Voltaire no en fa esment en cap de ses obres, ni tan sols en l'article *Fin du monde* insert en son *Dictionnaire Philosophique*. Fleury, Muratori, Gibbon, etc., tampoc la mencionen. Fou per Robertson que la llegenda féu sa entrada en la historia. En son cèlebre *A view of the Progress of Society in Europe* (1769), obra que serveix de prefaci a sa *History of Charles the Fifth*, adoptà la llegenda formalment, lligant-la ab les creuades, y tractà de corroborar-la ab algunes cites. Les quatre proves ab que Robertson s'autorisà, són : 1) el relat d'Abbon sobre el predicador de París; 2) una crònica feta pel religiós William Godel, que posa les terrors que inspirava la fi del món en conexió ab la conquesta de Jerusalem pels turcs en 1010; 3 y 4) dues altres cròniques de Sant Pantaleó y d'Annalist Saxon, les quals, tot y remuntar-se als anys 1005 y 1006, no proven res en quant a l'any 1000, com tampoc els altres documents.

Apart de Robertson, entre els historiadors, sols Michelet en sa *Histoire de France*

al·lega alguns arguments en favor de la llegenda milenaria. Veus-els-aquí : 1) el concili de Trosly; 2) *Annales Hirsaugienses;* 3) el relat d'Abbon; 4) la crònica de Godel; y 5) R. Glaber. En lo que precedeix, la valua de sos arguments ha estat ja esclarida.

L'obra de Robertson, traduïda a moltes llengües, escampà per Europa la creença de la llegenda del primer milenari. A Italia la llegenda no fou establerta per ningú més que Saverio Bettinelli, que en el primer volum de sa obra *Del risorgimento d'Italia negli studi, nelle arti et nei costumi dopo il mille* (obra publicada per primer cop en 1773), escrigué : «No és pas una qüestió frèvola, encara que hagi estat sols esflorada pels historiadors, aquesta creença universal de la imminent destrucció del món que s'havía apoderat dels esperits; y resulta difícil imaginar-se la manera com s'era arrelada aquesta llegenda fins al darrer jorn del desè segle, y quanta malvestat foragitava l'inesperat començament de l'any 1000. L'astorament sempre progressiu d'una imminent destrucció universal, y que fou alimentat encara per cada adveniment de naturalesa poc ordinaria o que semblava comminatori, aqueix astorament, dic, llevava a tot-hom tota esperança y tota idea d'un esdevenidor en el qual no existiríen ja ni pel nom, ni pels fills, ni, en fi, pel record, entre els homes que estaven tots destinats a morir. Aquest sinistre desesper no deixava lloc a altres reflexions que les d'esglai perpetuu, a altres pensaments que els de fugida y de salvació, y devía orientar tots els sentiments vers una altra vida, no deixant més que indolencia o indiferencia per a la present. Mes, passat el perill y trobant-se quiscú en seguretat, fou com aprés d'un naufragi. ¡Quina nova vida, quin nou jorn amenant esperances y idees noves, quina confiança, quina activitat en tots els esperits, per a compensar les horrors y les agitacions passades!»

Veus-aquí la llegenda milenaria depurada y en tota sa esplendor. Y aquesta descripció de Bettinelli, que més tard fou adoptada per Guinguené en sa *Histoire Littéraire d'Italie* (1811-1819), fou insertada posteriorment sense grans modificacions en les obres de Michaud, de Sismonde, de Michelet, de Cantús Martin, etc., aprés de lo qual la llegenda fou encara més colorida pels homes de lletres.

Escrit en suec per KARL AUGUST HAGBERG

Posat en català per LLUÍS VIA

TEATRE CRÍTIC MÈDIC MODERN

(FRAGMENTS)

(Acabament)

III

Cossos oficials de metges. — Diferentes maneres d'entrar-hi. — Nomenament directe o «caciquil». — Concurs. Oposició. Montepius o Societats de mutuus socors.

A l'escriure «Cossos oficials de metges» me refereixo a les Beneficencies també oficials; als Metges que empleen en els Dispensaris, Hospitals y Asils els Ajuntaments y Diputacions, exercint en aquells la seva professió ab un sou mai remunerador, sempre mesquí; perquè, segons sembla, des de fa molt temps, entengueren, els senyors que d'aquelles Corporacions formaren y formen part, que, a jutjar per les sol·licituts y influencies fetes servir perquè nomenin a un a cada vacant que es produeix, o a cada nou càrrec creat, que podríen fins sostenir els serveis de beneficencia sense pagar els metges. ¡A tal punt hem arribat, que nosaltres mateixos som els nostres enemics, per l'afany de pescar un nomenament oficial!

Y per a començar, no dec d'r-vos els diferents modos d'ingressar en aquests cossos facultatius, enraonant dels nomenaments *directes*, quasi sempre sospitosos per vici caciquil o partidista, y que, per desgracia, van essent els més nombrosos. No descriuré tampoc, minuciosament, els procediments d'alguns concursos y oposicions, perquè tots els endevineu. Sols diré que moltes vegades, *per casualitat*, així es nomena a l'amic, al parent, en nombroses corporacions oficials, que encara guarden certs públics escrúpols de monja (donat lo avençats que estem), aparentant altruisme o desinterès y tenint la màquina muntada a favor del subjecte o subjectes, previament designats, moltíssimes vegades.

En altres es va al gra, sense aparato extern ni discussió, y es nomena al que té suficients agarraderes, y *tutti contenti*.

Si hi ha perjudicats, criden, demanen, y fins alguns, més toçuts o més ignocents, presenten recursos governatius; però ¿quan s'ha donat el cas de suspendre un acord, que no interessi al Govern o a un home de molta influencia, pres per la majoría que fa de ministerial? Molt poques vegades. Avui, que tenim totes les llibertats — diríen alguns, poc enterats del «tinglado», — tots els drets, se segueixen aquests *demòcrates* procediments? Tots contestareu per mi; emperò ab la única diferencia, que és de notar, de que abans semblava imposar la seva voluntat un sol home y en deien *absolutisme*, y avui l'imposen uns quants, *molt pocs*, però ajudats per la majoría, em penso que desinteressadament, emperò adaptada al *medi* per a poder *governar* (crec que és aquesta la paraula que s'usa per a posar la *fulla de parra* a moltes concupiscencies), y en diuen *democracia*.

A plassos més o menys llargs y sempre indeterminats, per a poder fer lo que convingui cada vegada, es donen unes places de supernumerari, o auxiliar, *sense sou, per supuesto*, a oposicions públiques, per a protegir als joves *aprofitats y de talent*; perquè, ¡no faltava més que no es preocupessin les persones que ocupen càrrecs públics polítics, de l'esdevenidor dels que acaben de sortir de l'aula! ¡Hi ha que estimular a la joventut estudiosa, obrint-li, ben ampla, la gran porta de l'oposició, perquè treballi y brilli! y — afegeixo jo — al mateix temps, es mori de gana!

No penso detindre'm en detallar-vos els ressorts posats en jòc pel pobre il·lús, sense influencies polítiques o de familia, que pugna, sense estar obligat a ésser un geni, per sortir endavant, o, per arrancar el cobejat número d'ordre de mèrits, en que el tribunal el proposi, desitjant començar el banquet de la vida, alcansant el preuat nomenament de *Metge supernumerari, sense sou y ab grossos deures reglamentaris*. Recordo en aquest moment un accident de la vida professional d'un amic — al qual conec tant com a mi mateix, — avui, sense cap importancia, però de dolorosa impressió personal y d'una ben marcada trascendencia filosòfica, mirat en fret y pensant en la *justicia política*. Fa molts anys, potser vint-i-cinc; y ve a la meva memoria ab una aital frescura y nitidesa, que em demostra el profunde solc que en el meu ànim va imprimir, penso que igual al dels cents que es deuen haver trobat en semblants casos, com el meu amic en sa joventut romàntica, plena d'ideals de justicia y rectitut.

Al reorganisar el Dr. Robert (de bona memoria) el nomenat *Cuerpo Médico Municipal*, va tenir en compte, en varis casos, per als nomenaments de supernumerari, sense sou (aleshores), uns expedients acadèmics que restaven oblidats a les oficines municipals y que foren presentats, molt anteriorment, optant a unes places de metges municipals, tretes a concurs, però sense resoldre's. Entre els joves que presentaren el seu expedient professional, s'hi comptava el meu amic, — al qual conec tant com a mi mateix, com ja he dit, — y, sense saber les intencions del plorat mestre, a pesar de veure's quasi cada dia, llegí, ab alegría, inclòs el seu nom entre els nomenats, al publicar la llista els periòdics polítics.

Va pendre possessió de la prebenda, y, ab molt poc temps, va fer més de seixanta guardies de Dispensari; va informar sobre alguns assumptes d'higiene pública, perquè substituía a un metge primer (encarregats d'informar en aquests casos), sense rebre, *en cap cas*, el més petit estipendi. Va arribar un dia que, *draconianament*, va voler un quefe, metge del Cos, encarregar-li, *abusivament* al seu entendre, «*con motivo de una causa repentina e imprevista*» (encara guarda el volant), un servei de guardia de nit, avisant a la mateixa tarda, y per tota una setmana, de la corresponent beneficencia domiciliaria, estant ja aquell a disposició d'un altre senyor numerari, al que devía suplir, quan actuava de Jurat o magistrat silvestre, com els nomenava D. Francesc Silvela; y va cometre l'*audacia*, l'amic, sense comptar ab padrins de valiment (el Dr. Robert ja no era de l'Ajuntament), de dar-se per malalt y recordar-li que estava servint a un altre numerari, podent-se encarregar el servei a un altre supernumerari «a no ser que, sin saberlo, lo que dudo, hubiese ya concluído el anterior servicio y pasado, en breves días, el turno a todos los señores supernumerarios adscritos al Dispensario» en que aquell estava, segons mentava la seva contesta; el tragueren del Cos, sense dir-li res, ab una prestesa sense igual, puix als vuit dies del succés relatat, llegía ja l'acord de l'Ajuntament en els diaris, com a primera noticia, *ab tots els seus noms*, com és natural, perquè el públic elector s'enterés de l'escarment realisat y de lo prim que es filava en assumptes de tanta importancia y càrrecs de tan gros sou. ¡Aquest fou el seu assaig seriós de càrrec públic oficial!

Va voler enterar-se de com havía anat la cosa : res; un president de la Comissió de Governació que sembla havía demanat vacants, segons se deia, per als amics; y un *company* (!) quefe, que no va tenir inconvenient de sacrificar aquella humil personalitat y la de dos companys més, que és de suposar per semblants causes, com a pretext, tan ricament dotats del mateix esplèndid sou, a qui no coneixía (em refereixo a l'amic) y que no li havía faltat.

Aquest cas, que, ab lleugeres variants, ha succeit a molts amics en altres llocs en els que igualment es cotisen la influencia y la *humilitat* (diguem-ho així) dels empleats tècnics, y on directa o indirectament obliguen a retirar-se sense fer cas de res, atenent els que manen solament a l'imperatiu de la seva conciencia, o a les conveniencies d'altres, que això no ho sé, ni vui saber-ho, demostra ab l'eloqüencia dels fets, el mal costum, arreladíssim y al que pocs se substreuen, de treure al petit sense valiment fins *l'esperança* d'arribar al cap de molt temps, devegades anys, a guanyar honradament un sou mesquí. Jo no vui creure, Déu me'n lliuri!, que això es faci per recordar ells un favor, o un servei al que pot dispensar una gracia, quan se necessita. Emperò, és de notar que quelcom hi deu haver d'això, encara que jo no ho cregui, quan dóna la casualitat de que en general els hèroes actius d'aquestes histories, és fama que un dia o altre necessiten per a sostenir-se en els llocs, que quasi sempre deuen exclusivament al favor polític, amarrar-se a les seves amistats, sens dubte moltes, solidades ab aquests menesters.

Cito aquests fets, perquè vos convenceu de que aquí també se serveix a l'amic y superior polític y «el prójimo contra una esquina»; sobretot, quan el perjudicat no pot fer mal, esguerrant combinacions personals per a enlairar-se, o, per altres fins més o menys romàntics o pràctics.

IV

Constants relacions del públic ab tots nosaltres y de tots ab ell. — Maneres serioses d'acréixer fama, sostenir la ja conquistada y arribar, per mèrits propis, a bona altura professional en el terreny clínic.

Difícil és, sense previa divisió, abarcar un tan heterogeni conjunt.

Diferentes deuen ésser y són les relacions socials y professionals del metge ab un potentat, ab un aristòcrata, que del mateix ab un altre professional, ab un treballador o ab els pobres, y fins ab les dònes, pobres o riques. Es impossible amidar a tots ab el mateix raser, y aquest treball d'adaptació al medi o ambient social és un dels més difícils entre nosaltres, y moltes voltes constitueix, *ell sol*, el secret de l'èxit de molts mitjans colegues. En general, dóna la tònica del nostre tracte ab el públic l'excessiva complacencia y masses explicacions científiques a l'alcanç de tots, no com medi de vulgarisació en profit de la col·lectivitat, sinó com a prova irrecusable del profunde saber del metge, y pel mateix, ab mira interessada, és a dir, en profit propi. Quasi cap arribem al rebaixament, però tots considerem un deber entrar en llargues consideracions *científiques* (!), creient assegurar-nos el client y augmentar la confiança de la familia ab les explicacions de després de la visita. Es evident, que sota aquest punt de vista, existeixen graus diversos, però aqueixa és la general tendencia actual. No alabo a aquells metges vells que, com *esfinxs*, surtíen de la cambra del malalt, y, després d'estendre la seva recepta llatina, abandonaven la casa, donant a entendre el pronòstic, *quasi* sempre en sentit dubitatiu y sense *quasi* enraonar de la malaltía. Aquest sistema era molt còmodo per ells, y, realment, quasi vexatori per al públic. No obstant, deu fer-se notar que llavors gaudíen els metges de molt més prestigi y autoritat professional, encara que no fos, indubtablement, degut a aqueixa sola causa.

Al ric se l'adula fins quan està malalt, y, com se compendrà, no em refereixo a l'ús de les regles de bona criança que, quasi inconscientment, deuen ésser utilisades entre persones educades, sinó a detalls a que devalla el metge, fins els que es tenen per notables, quan se tracta de guanyar o conservar entre el nombre dels clients a una familia milionaria o d'alta posició social. Enraonant d'un cèlebre doctor ja mort, afirmava un Cresus barceloní, que si ell no tassava el preu, es faría servir, per aquella celebritat, cert adminícol que necessiten tots els malalts. Y ho deia aquest *ric*, perquè

li constava la ductilitat d'aquell y d'altres de no tanta altura social y científica, però sí econòmica, almenys aparentment, quan eren cridats per clients de la seva posició. No tinc d'afegir que si aital concepte, que no crec encertat, li mereixía aquella sumitat científica, quin altre havía de merèixer-li la *turba medicorum*, amidant injustament a tots per igual. Y de que aquest conciutadà no era una excepció, molts companys en podríen donar fe. On deuen donar-se més proves de dignitat professional és entre les classes riques, per a no sucumbir (assegurant que tots hi hem caigut alguna vegada) a les mil y una exigencies que se'ls hi acudeixen, no considerant, encara que per educació sembla lo contrari, al metge com superior a elles, mentre exerceix la seva honrosa y altíssima professió.

¿Què diré del tracte del metge ab els demés professionals y intel·lectuals? Bastants apuren a preguntes, *distingos*, silogismes y altres *armes* dels respectius oficis, al pobre professor encarregat de l'assistencia d'un individu de les seves families. En medecina, senyors, que és l'*eterna sorpresa*, voler *passar-se de llest*, com deia don Joàn Varela, és el *colmo* de la dialèctica. Voler empresonar, reglamentar y quasi llegislar una febre tifoidea, que a cada visita vos sorprèn ab nous síntomes, és voler ficar la mar dintre d'un vas; y, no obstant, el metge no pot confessar en rodó y sinceramente, dat el nostre modo d'exercir, que no sab lo que demà passarà; ha de contestar, forçosament, en sentit dubitatiu; no pot pronosticar en ferm, y d'aquí neix la lluita entre el llegista, per exemple, meticulós, acostumat als seus teòrics estudis, y el metge acostumat, també, a les mil variants de la vida. Es convenient, en semblants apuros, no *deixar-se anar* en moltes explicacions, perquè al dia següent vos recordaràn la manifestació de l'anterior, que pot estar en contradicció ab els fenomens patològics que s'hagin desenrotllat. ¡Quant tira y afluixa, per no poder dir, lacònicament y ab tota la dignitat de l'home seriós, *demà veurem!* Aquesta falsa situació, aquest sufriment, és obra nostra; de les inevitables conseqüencies, del desprestigi que a ella pot seguir, en tenim tots la culpa, perquè en la lluita per la vida hem extremat la nota ab el fi de guanyar a tot preu.

A l'obrer y al pobre (he de confessar-ho ab orgull) no hi ha ningú que el tracti ab més afecció y ab més sol·licitut que el metge. Entre ells sí que res rebaixa la nostra dignitat professional, perquè no poden existir, per part nostra, idees de lucre, sinó les d'un pur altruisme; ¡què hi fa que els tractem com a iguals, si al fi lo que la seva ignorancia no els permet compendre ho endevina el seu verge cor! Ab sinceritat ho dic y ho repeteixo : el goig més gros de ma vida, y penso que també el de tots els metges, sería poder aliviar al pobre en les seves malaltíes y en les seves miseries, com, per sort seva, pot fer-ho y fa el Dr. Rotchild, de París, y altres companys rics y filàntrops.

No és mai llevor perduda, ni en el terrer educatiu, ni en el purament filantròpic o altruista, la que l'home honrat y el metge, tot d'una peça, deixa caure en l'immens camp proletari. Si entre nosaltres moltes families, en una o altra època, han pertan-

gut a ell, evolucionant fins a l'actual benestar material de que disfruten, fill de la industria y del comerç, deuríen recordar constantment els seus humils origens socials y fixar-se en l'hermosa campanya que estàn cridats a realisar en positiu bé de l'obrer, per augmentar el cabal y el benestar d'individus que el dia de demà puguin constituir y *constituiràn*, sens dubte, el nucli salvador de nostra societat futura (com la classe mitja, filla dels obrers passats, ho ha estat de la present), devent, si així no es fa, agrair molt poc a les actuals generacions adinerades, els ascendents de les quals eren obrers o treballadors del camp.

Fa molts anys vaig llegir,* traduït del *Hebers Standard*, uns paragrafs que, intitulats *El metge davant de l'opinió pública*, indiquen clarament els Scilas y Caribdis, per entre mig dels quals deu dirigir sa barca professional, quan rema governat pels variables vents de l'opinió pública. Allí deia : «Si visita al seus clients rics, és perquè el convidin a dinar; si fa lo contrari, és perquè es cuida més de guanyar diners que de quedar bé. Si va ab regularitat a la iglesia, és que no té res que fer; si no hi va, és un ateu. Si parla ab respecte de la religió, es un hipòcrita; si no parla mai d'ella, és un materialista. Si va decentment vestit, és un orgullós; si és descuidat en el vestir, no té amor propi. Si la seva dòna no fa visites, és desdenyosa; si les fa, és que busca clients per al seu marit. Si posseeix un bon *tren* de cavalls y cotxes, és extravagant; si usa un pobre vehícol, és que no té per posar-lo bo. Si prescriu pocs medicaments, és negligent; si en prescriu molts, inunda de drogues als seus clients. Si el seu cavall està gras, és que no té res que fer; si està flac, és que no se l'alimenta bastant. Si va depressa, és que vol aparentar que té molts malalts; si a poc a poc, que quasi no se'n cuida. Si el malalt recobra la salut, és resultat de la bona assistencia de la familia; si mor, el metge no ha entès la malaltía. Si enraona molt, «no volem un metge que ens diu tot lo que sab» o «és massa familiar»; si enraona poc, «no volem un metge insociable». Si enraona de política, «faría millor d'ocupar-se de medecina»; si no n'enraona mai, «volem un home que s'atreveixi a confessar el seu color polític». Si no ve desseguida que el criden, es cuida poc d'agradar al client; si arriba desseguida, és que l'adula. Si envía el compte, està molt necessitat de diners. Si visita els seus malalts a la nit, és perquè el compte pugi; si no ho fa, és un abandonat. Si ordena que es continúi ab les mateixes prescripcions, no fa cap bé; si les canvía, està convingut ab l'apotecari. Si fa servir un remei popular, és per cedir als capritxos del poble y captar-se la seva confiança; si no els emplea, és per egoïsme professional. Si és amic de les juntes, no sab res; si les rebutja dient que no les necessita, té por d'ensenyar la seva ignorancia a un altre company. Si reclama la meitat dels seus honoraris, mereix que l'ametrallin. Y, ab tant bonic esdevenidor, ¿qui és que no vol ésser metge?»

Raó tenía l'autor anònim quan va escriure els següents versos:

* *El sentido católico en las Ciencias Médicas* (15 setembre 1885), Barcelona.

«Siempre que un enfermo empieza
a recobrar su entereza
y vuelve a estado normal,
dicen : — ¡La naturaleza
es la que ha vencido el mal! —
Pero se siente peor,
le da el último estertor
y muere, sembrando luto,
y dicen todos : — ¡Señor,
y que médico tan bruto!»

PERTENECE A LA BIBLIOTECA DEL ATENEO BARCELONÉS

Encara que això sigui un mal inevitable, devent ésser jutjats els nostres serveis per gent ignorant de la nostra ciencia, hem de confessar que varies vegades es deu l'èxit a causes completament estranyes a la nostra intervenció mèdica, ¡tan complexe és cada un dels problemes patològics que davant nostre es desenrotllen, fins en el cas més senzill!

«La medecina — deia el Dr. Porfiri Parra* en un hermós discurs als deixebles de l'Escola Nacional preparatoria, de Mèxic—és en sí mateixa una aspiració alta, noble, altruista, humanitaria y generosa, que, a modo d'ideal, cenyeix, ab nimbe refulgent, l'auster rostre de la ciencia d'Hipòcrates; és, a més, un conjunt de medis encaminats a fer efectiva l'aspiració, a donar carn y vida al bell ideal. Com aspiració es proposa combatre la malaltía, o lo que és lo mateix, defensar la vida, tornar la salut y atenuar el dolor; pocs ideals hi haurà més alts y generosos, poques ciencies tindràn un propòsit més noble; a la pericia y ciencia del metge es confía la fràgil vida del tendre nen, que, com flor d'amor, perfuma y embelleix la llar, la vida inestimable de l'esposa volguda, la preciosa existencia del venerat pare o de la santa mare...

. . . . . .

»Mes, per desempenyar aqueixa missió difícil, el metge deu estar provist d'un arsenal immens de coneixements, tan nombrosos y tan variats, que quasi sobrepugen la capacitat de l'intel·lecte humà; y aquests coneixements tan difícils d'adquirir y conservar, són encara més difícils d'aplicar; així ho va dir, ab excelsa y sapientíssima veu, el pare de la medecina, a l'escriure el primer dels seus magistrals aforismes : L'art és llarg, la vida curta, l'ocasió passatgera, perillós l'experiment y el judici dificultós.»

Y, després d'unes consideracions encertadíssimes, sobre l'extensió de la Ciencia, des d'aquella època, afegeix : «Per tant, quin feixuc cabal de coneixements, quina serenitat de judici, quin meravellós do d'observació deu posseir el metge del nostre temps, quan, acostant-se al cap del llit del malalt, ha de determinar ¿quin és, entre

* *Ventajas e inconvenientes de la Profesión médica.* «La Escuela de Medicina» (15 novembre 1907; pàg. 483), Mèxic.

els innombrables orgues del cos, el que està malalt?, ¿quina és la malaltía que el torba?, ¿quin serà el terme probable del seu sofriment?, y ¿quina, de les innombrables armes de l'immens arsenal terapèutic, haurà d'ésser la més propia d'esgrimir en aquell cas particular?

»L'ànim es conturba, a fe, davant de la complexitat del problema; un sentiment d'abrumadora responsabilitat fa defallir-lo, y el pràctic més serè dubta, a voltes, en certs moments, rublert de punxants y crudels dubtes. Si, per ventura, endevina; si, en fonda mirada, ha desenredat l'embullada troca patològica; si ha lograt sorpendre la indicació palpitant, y si la naturalesa secunda feliçment ses prescripcions, sentirà la seva ànima amarada de la satisfacció vivíssima dels vencedors y triomfadors, y aquest sentiment d'íntima y llegítima complacencia, sol ésser suficient compensació de moltes altres amargures, y dels escassos y pobres fruits que adverses condicions li permeten recollir...

. . . . . .

»... Ell se sent, en aquests moments, redemptor de vides, vencedor de la malaltía y del dolor, y briós paladí capaç d'arrebatar sa presa a la mort.

»Mes, tan refulgent medalla, té molt sovint el seu entelat revés: moltes vegades, a pesar de sa penetració, a pesar de sa ciencia, a pesar de sa experiencia, a pesar de sa habilitat, és vençut per la impetuosa corrent patològica; no pot lluitar ab l'agotament orgànic, no pot guarir la lesió profunda, ni combatir la degeneració extensa y enorme. ¿Què fer ab la lesió cardíaca no compensada, quan, en mig de profunda assistolia, ab els ronyons degenerats y quasi no funcionant, ab el fetge degenerat també, ab la sang estancada en el sistema venós, està el pacient pròxim a sucumbir, submergit en el salobre líquid de la hidropesía? ¿Què fer per a tornar la força al cor agotat y aprimat y pròxim a caure vençut, definitivament, en letal diàstole? ¿Què fer per restablir la permeabilitat d'un ronyó obstruït, que ja no pot desempenyar les seves funcions de filtre, o per impulsar la sang als canals venosos, quan el *vis a tergo* és imperceptible y quan el líquid nutritiu, estancat en els pulmons, ofega al malalt, y, estancat en el cervell l'enfonsa ab la pesada modorra, y, detingut en les venetes de la pell, marca els teixits dels llavis ab els violacis matisos de l'asfixia?

»En tals casos, el metge palpa la seva impotencia ab el desalent més desgarrador; de res li serveix que la veu del poble li atribueixi les proporcions d'un taumaturc, de un semi-déu; de res li serveix ésser el metge opulent, acaronat y mimat; en va la familia del malalt li prega que apuri sa ciencia, com si no volgués creure que aquesta ciencia ja està apurada y que és mesquina y impotent.

»En aitals condicions, l'ànima del metge experimenta un desencant y un disgust fondos, palpa el límit forçós de sa ciencia, palpa la total inutilitat dels seus esforços, y se sent miserable y dèbil, com l'estella que vol oposar un dic al torrent impetuós, o com la cristallina gota de la rosada que pretengués extingir l'immens y devastador incendi.»

¡Quants dels que aquí estem reunits avui, hem viscut aquestes crudels sensacions en aquests últims mesos!

Per desgracia així és y així deu ésser; «el metge camina, ab un bagatge incomplet, lluita ab enemics que no sempre pot ferir, y que, a voltes, ni li és dat descobrir; d'aquí l'estat d'ànima especial del pràctic serè, que, coneixent lo insuficient dels seus medis, y sentint la urgent necessitat d'aixamplar-los, es consagra a l'estudi ab veritable frenesí, sense donar la deguda pau al seu cervell treballador».

RESUM

Es impossible canviar aquest estat social, si no assolim abans un superior grau de moralitat professional col·lectiva; y per a arribar a aquest, és indispensable una veritable evolució previa, ascendint ab calma, fins a poder disfrutar d'una *millor ensenyança*, y d'un *exercici professional més seriós*, ab la corresponent baixa de mercantilisme.

Ja quelcom s'evoluciona; per aquest camí anem, penosament, fa uns quants anys; un lapsus de temps una mica més llarg, y potser atenyerem, o atenyeràn els nostres fills, a donar fe de la cristallisació de ço que es va preparant, y que encara avui constitueixen revoltes aigües-mares socials, però portant ja en suspensió les sals salvadores que han de cristallisar tard o aviat.

Mentre esperem treballant, diguem a tots els metges : «¡potser sereu pobres tota la vostra vida, però vostre esperit posseirà constantment la major de les riqueses : la que en l'enteniment se diu *ciencia*, en el cor *alegría*, y en la conciencia *tranquilitat y satisfacció* del deure acomplit!».

JOAN COLL Y BOFILL

CRÒNICA

El dia 7 de juny, Mn. Llorenç Riber va llegir, en mig de l'entusiasme de l'auditori, els principals fragments de la seva traducció catalana de *L'Eneida* de Virgili, la qual té del tot enllestida y a punt de donar a l'estampa.

*

S'ha posat a la venda y estàn a la disposició dels socis les targetes postals (col·lecció de dotze vistes de l'ATENEU) que es donava noticia en la darrera crònica.

També queda col·locada en un plafó de l'escala, pujant a l'entressol, la làpida o padró commemoratiu dels benfactors de la societat, això és, dels que fins ara l'han feta objecte de donatius o llegats testamentaris.

*

S'havía anat tractant, entre distingits ateneïstes, del pròxim centenari de la mort de Cervantes, el qual ve lligat, ab pocs dies de diferencia, ab el de la mort de Shakespeare, y de la manera de commemorar profitosament aquestes dates. Entre les idees exposades n'hi ha de veritablement escollides, encara que la inseguretat d'aquella celebració no permeti pendre un acord definitiu sobre la data.

Mentrestant, a títol de curiositat, recordarem alguna de les festes cervàntiques que han tingut lloc en aquesta casa; perquè Barcelona ha estat sempre un fogar de cervantisme on, en mig de les desviacions o fanatismes propis de les distintes èpoques perquè ha atrevessat l'estudi del gran escriptor, s'han fet les coses més sòlides y durables : així la biblioteca Bonsoms y la monumental *Bibliografia crítica* d'en Rius.

El dia 12 d'abril de 1871 va tenir lloc a l'*Ateneo Catalán* — encara no s'havía realisada la fusió que va convertir-lo en ATENEU BARCELONÉS — una vetllada que tenía per objecte principal inaugurar la reproducció fototipogràfica de la primera edició del *Quijote*, executada pel procediment degut al Sr. López Fabra, de qui va pendre nom dita reproducció. Seguint l'esperit d'aquell temps, la sessió va constar de molts números y lectures. L'acte fou obert pel venerable Milà y Fontanals ab un breu discurs, recordant que en la mateixa ciutat on l'hèroe cervantí va veure la primera impremta, hauría pogut presenciar el tiratge del primer facsímil de la seva historia. En López Fabra va explicar el seu invent ab tota mena de pormenors. En Carles Frontaura llegí un curt treball que havía enviat l'Hartzenbusch, y en Rubió y Ors unes dècimes dedicades

a Cervantes. Seguidament, en la premsa que s'havía intal·lat al saló d'actes, foren tirats, a la vista del públic, els primers exemplars de la portada y primera plana de la reproducció, mentre en Lluís Riquelme llegía un sonet en llenguatge arcàic, com també ho era, pagant tribut a la moda del temps, el de les *Excusas* que va llegir en C. Vidal y Valenciano. En Frontaura recità un romanç dedicat a Barcelona, y el president de l'ATENEU va tancar la sessió ab un parlament de gracies.

Dos anys després, ab motiu d'haver-se acabat l'estampació, en López Fabra va tornar a promoure una altra vetllada commemorativa, a fi d'inutilisar les planxes zincogràfiques, donant més valor a l'edició. En Manuel Angelón va llegir el prefaci que l'Hartzenbusch havía escrit per a l'edició facsímil; en Milà, un treball propi considerant a Cervantes com a font del romanticisme; en Vidal y Valenciano, un altre tractant dels comentaristes cervantins; en Leopold Rius, més tard autor de la gran *Bibliografía*, un record al catiu d'Alger, y en Riquelme un nou sonet. Però ço que va produir veritable fascinació entre els concorrents y donà singular relleu històric a dita vetllada, fou la presentació del jove estudiant Menéndez y Pelayo, que per primera volta s'exhibía en públic, inaugurant sa gloriosa carrera acadèmica y de conferenciant, y que va llegir un treball sobre *Cervantes considerado como poeta*, en el qual descobriren tots els presents la gran promesa que avui ja és passada y complida.

*

La sessió oficial del present curs de 1915 a 1916, va tenir lloc el dia 22 de novembre propassat ab assistencia de nombroses representacions corporatives y gran auditori de socis y públic.

El Secretari general, D. Daniel Girona, va donar lectura a la *Memoria* del curs passat; y el President, D. Joseph M.ª Roca, al seu discurs reglamentari, sobre el títol de *Una monja metgessa*. Abdós treballs sortiràn en el vinent número del BUTLLETÍ.

*

A més de l'esmentada sessió, tingueren lloc, d'octubre a desembre, entre altres, els actes següents:

El 30 d'octubre, una lectura, per D. Valeri Serra y Boldú, dels principals fragments del seu llibre, llavores inèdit, *Els dèu anys darrers de la vida de Mossèn Cinto*, contats com foren realment y sense parcialitats ni sectarismes.

Una conferencia, el dia 24 de novembre, per D. Joaquim Aguilera, sobre *La política econòmica nacional y la guerra europea*.

Altra conferencia, el dia 26 del propi mes, pel Marquès de Dos Fuentes, tractant de *La crisis del espiritualismo en España;* y, el mateix dia, explicació de M. Forestier, enginyer dels passeigs y jardins de París, sobre *Les jardins hispano-arabes*, que va il·lustrar ab interessantíssimes projeccions.

El dia 30 de novembre, conferencia de D. Joàn Givanel sobre *Don Quixot en el teatre*; el dia 20 de desembre, un recital de cant per la Srta. Andreua Furnells, ab la cooperació dels mestres Lambert, Lamote de Grignon y Salvat; el dia 31, conferencia per Mme. Marguerite Moreno, de la Comedia Francesa, sobre *Victor Hugo et l'Espagne*, ab força comprensió espiritual y magnífica lectura de fragments, etc., etc.

*

Durant el trimestre corresponent al número actual del BUTLLETÍ va ocórrer una perdua de la major importancia per a la cultura catalana, y en especial per a l'ATENEU. Deixà d'existir

l'infadigable polígraf D. Salvador Sanpere y Miquel, després d'una llarga vida de laboriositat, quasi tota dedicada a la historia, a l'arqueologia y a la reconstitució del passat artístic de la nostra terra.

Pocs mesos feia que acabava de tancar el curs passat explicant aquí mateix l'*obra* de l'Hermenegild Anglada, en les interessants conferencies que recorden tots els ateneïstes. Y pot dir-se que aquest va ésser el darrer acte públic en que va pendre part y quasi el darrer dels seus treballs o estudis d'empenta. No obstant els seus anys, l'il·lustre setantí no sentía defalliments de cap mena, y al vigor de la seva veu corresponía el d'una intel·ligencia sempre àgil y forta.

Les revistes y periòdics de Catalunya dels últims cinquanta anys van plens del seu nom, y deixa un grapat d'obres de gran interès y que suposen una preparació y una intensitat de treball fóra de lo comú: basta citar entre elles el *Fin de la nación catalana* y *Los cuatrocentistas catalanes*.

Com aquesta nota és un senzill record per a fixar la data en les planes del BUTLLETÍ, no li donem l'extensió que mereix la vida d'en Sanpere y Miquel, tan aprofitada y tan profitosa. Existeix el propòsit de dedicar-li una sessió necrològica, en la qual podràn ésser degudament examinats tots els aspectes de la seva activitat intel·lectual, com historiaire, com a crític d'art, com investigador y fins y tot com a polític.

La Junta directiva de l'ATENEU, en la sessió immediata a la mort d'en Sanpere, va fer constar en acta el més sentit testimoni de condol, en nom de la societat, per la perdua de son antic vicepresident, y estudiar la forma de tributar-li un homenatge pòstum, digne del qui fou en vida una de les majors forces del ressorgiment català.

*

La publicació en el present fascicle del BUTLLETÍ DE L'ATENEU BARCELONÉS de *La llegenda de l'any mil*, explica en gran part el retraç ab que haurà de veure la llum. Enviades a l'autor, que resideix a Stockholm, les proves del seu article, no ens han estat pervingudes fins ben entrat el mes de febrer. El Sr. Karl August Hagberg ens trameté ab les proves una lletra, de la qual extraiem el següent paragraf:

«Avui, 29 de desembre, he rebuda la vostra estimable lletra del 3 de novembre, ab les proves de *L'any mil*. Es a dir, que ha esmerçat cinquanta sis dies per arribar ací; car, en aquesta època de guerra, el correu és molt irregular, certament. Des de fa molt temps estic sense noticies dels meus cars amics de Catalunya, emperò crec que únicament la guerra n'és la causa.

Vos envío immediatament les proves, juntament ab les gracies per la vostra amabilitat de voler publicar el meu article en el vostre BUTLLETÍ. Feliciteu als caixistes, car la traducció sueca del poema d'en Guimerà està sense errades y millor que si l'haguessin composta ací a Stockholm.»

La Redacció no solament ha d'agrair al Sr. Hagberg l'haver-li procurat un text francès del seu notable estudi sobre *L'any mil* (que havía estat publicat en suec en una revista de Stockholm), sinó que, a més, se creu obligada envers el Sr. D. Lluís Via, qui, en obsequi de l'ATENEU, ha fet la traducció catalana del referit text. El Sr. Karl August Hagberg és membre de l'Institut Nobel de Stockholm, y ha donat proves repetides de l'amor que sent per la nostra literatura, ab la publicació en diverses revistes del seu país de traduccions dels més celebrats poetes catalans contemporanis.

Tipografia L'Avenç : Massó, Casas & Cª : Rambla de Catalunya, 24 : Telefon 115 : Barcelona